

ğü göz önüne alınırsa kilise babalarının hurafe kavramını tam anlayamadıkları ortaya çıkar. Kilisenin kendi mensupları için en tehlikeli gördüğü hurafe türü sihirle ilgili olanlardı. Bizzat kilise içerisinde ortaya çıkan hurafelere ait bilgiler en iyi şekilde Ortaçağ belgelerinde korunmuştur.

XV. yüzyılda yazılan *Malleus Maleficarum* gibi eserler Ortaçağ Avrupası'nda ki hurafî inanışlar hakkında ilginç bilgiler verir. Yedinci çocuğun şifa verme gücünün olduğu, cadıların büyü yapmak için kullandığına inanılan sağ işaret parmağının kullanılmaması, evlerin kapılarına at nalı asılması, uğursuzluk getirdiğine inanılmasından dolayı on üç sayısının kullanılmaması, aynanın kırılmasının uğursuzluk getireceği, birinin öldüğü evdeki aynaların örtülmesi, kötü ruhları savmak için ahşap bir nesneye vurulması, baykuşun ötüşünün ölüm habercisi olduğu, kara kedi görenlerin belâya mâruz kalacağı, ölü ruhunun yeryüzüne dönmesini önlemek için cenaze sırasında siyah giyilmesi gerektiği gibi pek çok gelenek Hıristiyanlığa ait hurafelere klasik örneklerdendir. XIV. yüzyıldan itibaren Avrupa'da hızla yayılmaya başlayan sihirle ilgili inançlar büyük oranda bu tip hurafelere dayanmaktaydı. Kilise, gerek heretik hareketler gerekse hurafelerle uğraşmak için engizisyon mahkemelerini kullandıysa da tam anlamıyla başarılı olamadı. Reform kiliseleri, ortaya çıkışından itibaren, daha genellemeci bir tavırla Katolik kilisesinin bütününe hurafe olarak nitelendirildi. Aynı tavır bütün Hıristiyan kiliselerini içine alacak şekilde rasyonalist ve pozitivist çevrelerce de ortaya konmuştur.

Hint yarımadası ve Uzakdoğu dinlerinde monoteizmin belirgin bir şekilde görünmemesi, klasik anlamda hurafeye dayalı inançların tesbit edilmesine zemin hazırlayacak yolu kapatmıştır. Özellikle Hinduizm gibi senkretik dinlerde neyin hurafe, neyin gerçek doktrin olduğunu tesbit etmek imkânsız hale gelmektedir. Bununla birlikte Uzakdoğu'da oldukça yaygın olan ve nazar gibi sihrî özellik taşıyan pek çok gelenek böyle bir sınıflamanın içerisine sokulabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "hırf" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hırf" md.; M. T. Cicero, *The Nature of the Gods* (trc. H. C. P. McGregor), London 1972, s. 152; K. Thomas, *Religion and the Decline of Magic*, New York 1978; S. J. Tambiah, *Magic, Science, Religion and the Scope of Rationality*, Cambridge 1990; *Syncretism / Anti-Syncre-*

tism: the Politics of Religious Synthesis (ed. C. Stewart – R. Shaw), London 1994; P. Lorie, *Batıl İnançlar*, İstanbul 1997; R. Posner, "Amulet", *EJd.*, II, 906-911; E. Davis, "Birth", a.e., IV, 1051; G. Scholem, "Chiromancy", a.e., V, 477-479; D. Noy, "Evil Eye", a.e., VI, 997-1000; a.mlf., "Folklore", a.e., VI, 1374-1410; A. Gardner, "Superstition", *ERE*, XII, 120-122; M. R. O'Neil, "Superstition", *ER*, XIV, 163-166; "Superstition", *EBr.*², XI, 402.

ALİ MURAT YEL

□ **KELÂM.** Hurafe kelimesi Kur'an'da yer almamakla birlikte onunla anlam yakınlığı bulunan **üstûrenin** (uydurulmuş söz) çoğulu **esâtîr** dokuz âyette geçmektedir (bk. **ESÂTİR**). Ayrıca **ihtilâk** (yalan uydurmak) (Sâd 38/7) ve **tekavvül** ile (uydurulmuş söz) (et-Tûr 52/33; el-Hâkka 69/44) **hulukul-evvelin** (önceki milletlerin geleneği) (eş-Şuarâ 26/137) terkihi de hurafeye yakın mânalar taşımaktadır. Bu tabirler, Kur'an-ı Kerim'e Hz. Muhammed'in uydurduğu bir kitap nazarıyla bakan müşrikler tarafından ileri sürülmüş, Kur'an da bu iddiaları reddetmiştir.

Hadis literatüründe hurafe kelimesi sadece bir rivayette yer almaktadır. Buna göre Hz. Peygamber'in anlattığı bir konu için kadınlardan biri, "Ey Allah'ın Resulü! Bu anlattığınız Hurafe'nin sözüne benziyor" demiş, Resûl-i Ekrem de, "Hurafe'nin ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sormuş ve sözüne şöyle devam etmiştir: "Hurafe Benî Uzre'ye mensup bir adamdı; Câhiliye döneminde cinler tarafından esir alınmış, içlerinde uzun zaman kaldıktan sonra serbest bırakılmış; cinler arasında gördüğü ilginç olayları anlatınca insanlar kendisini yalanlamış ve artık onlar asılsız kabul ettikleri her söz için 'Hurafe'nin sözü' demişlerdir" (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "hırf" md.; *Müsned*, VI, 157; Taberânî, VII, 40-41).

Ahmed b. Hanbel ile Taberânî'nin farklı metinlerle kaydettikleri bu bilgileri aktaran Nüreddin el-Heysemî, Ahmed b. Hanbel'in isnadında yer alan râvilerin bazıları hakkında önemli sayılmayan eleştiriler bulunduğunu, Taberânî'nin râvilerinden olan Ali b. Ebû Sâre'nin ise zayıf kabul edildiğini belirtir (*Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 315). İbnü'l-Esîr ise Hz. Peygamber'in Âişe'den kendisine bir şey anlatmasını istemesi üzerine Hurafe kıssasının bahis konusu edildiğini kaydetmekte, fakat Resûlullah'ın bu olayın gerçek olduğunu söylediği yolundaki rivayeti tereddütle karşılamaktadır (*en-Nihâye*, "hırf" md.). Buna göre hurafe kavramıyla ilgili kıssanın yaşanmış bir olaya ait olması ihtimali za-

yıftır. Ayrıca birçok âlim, insanların cinlerle bir arada bulunmasının ve onların yaptıklarını müşahede etmesinin mümkün olmadığını ileri sürmüştür (*DîA*, VIII, 9). İslâm öncesi Arap tarihi araştırmacılarının tercih ettiği gibi (Cevâd Ali, VI, 822) kıssayı bir efsane olarak telakki edip hurafe kelimesini şahıs ismi saymak yerine onun sözlük anlamında kullanıldığını kabul etmek daha isabetli görünmektedir (*Tâcü'l-'arûs*, "hırf" md.).

Din dışı alanları da kapsamakla birlikte dinî konularda daha yaygın olan hurafe hemen hemen bütün dinlerde mevcuttur. Hurafelerin, genellikle otantik dinî metinlerin zamanla yok olması ve geçmiş kavimlere ait bâtil inançların yeni dine taşınması yoluyla oluştuğu kabul edilir. İslâm'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in bizzat Hz. Peygamber tarafından yazılı bir metin haline getirilmesine, ayrıca müslümanlarca ezberlenmesine rağmen bu dine de çeşitli hurafelerin sokulduğu görülmektedir. Bunların kaynağını ve ortaya çıkış sebeplerini şu noktalarda toplamak mümkündür: 1. Önceki dinlere ait költürden bazı unsurların İslâm'a taşınması. İslâmiyet'i kabul eden çeşitli din mensuplarının eski dinlerine ait bazı telakkileri korumaya devam ettikleri ve bunları diğer müslümanlara da aktardıkları bilinmektedir. Câhiliye devri Arapları uğura, uğursuzluğa ve cinlerle ilgili çeşitli hurafelere de inanıyorlardı. Cinlerin kertenkele, kirpi, deve kuşu, tarla faresi, tavşan gibi hayvanların şekline bürünecek insanlara görüldüğüne inanılması, karga vb. kuşların uğursuz addedilmesi, göz değmesinin insanlar üzerinde etkili olması bu dönemdeki inançlar arasında zikredilir (Mahmûd Şükrü el-Âlûsî, II, 325-365; Cevâd Ali, VI, 162, 717-718). Eski İran ve Hint dinlerine mensup gruplarla Türklerin İslâmiyet'i kabul etmesinden sonra İslâm dünyasında yeni hurafeler oluşmaya başlamıştır. Önceden Şamanizm, Budizm, Maniheizm ve Zerdüştilik gibi dinlere bağlı olan din adamları, Câhiliye devri Arap költürüne ait hurafelerin cahil halk tabakası arasında yayılmış olmasından da faydalanarak daha çok eski şaman afsunlarına âyetler, Kâbe, Levh-i mahfûz, arş, kürsî gibi İslâmî motifleri karıştırmak suretiyle mesleklerini yeni dinlerinde de devam ettirmişlerdir. Şamanizm'den inktikal eden su költü, Yahudilik'ten geçen tılsımlar, Hıristiyanlık'tan kalan türbeleri kutsallaştırma hurafeleri bu konudaki bazı örnekleri teşkil eder. 2. Cehalet. Daha

çok bilgisizliğe bağlı olduğu kabul edilen hurafelere inanılması hususu, İslâm'ı ana kaynaklarından öğrenip halkı aydınlatacak yeterli sayıda âlimin yetişmemesiyle orantılı olarak müslüman halk arasında yaygınlaşmıştır. İslâmiyet insanları, düşünmek suretiyle inançlarını temellendirmeye ve akıl yürütme güçlerini kullanmaya davet ediyordu. İslâm'ın bu temel ilkesi, "De ki: İşte benim yolum: Ben şuurlu bir şekilde Allah'a çağırıyorum, bana uyanlar da" (Yûsuf 12/108) meâlindeki âyetle ortaya konmuştur. Ancak İslâmî konulara yeterince ilgi göstermeyen okumuş kesimle dinî bilgileri ve kültür seviyeleri düşük olan halk tabakasının soyut özellikler taşıyan dinî konuları doğru olarak anlayıp kavraması kolay değildir. Hurafeleri bertaraf edebilmek için tatmin edici bir din öğretimi ve eğitimine ihtiyaç vardır. Ayrıca vâizlerle sohbet ehlinin de bizzat kendilerinin hurafelerden arınmış sağlam dinî bilgilere sahip olması gerekir. Nitekim Resûlullah'ın ve ashabın Kur'an çizgisinde seyreden İslâm anlayışına bağlı âlimler, özellikle bazı vâizlerin ve tasavvuf ehlinin yaydığı bid'at ve hurafeler konusunda ciddi uyarılarda bulunmuşlardır (meselâ bk. İbnü'l-Cevzî, s. 123-126, 150-387). 3. Mevzû hadisler. İslâm'ın ikinci kaynağını oluşturan hadislerin Resûl-i Ekrem'in hayatında yazılı metin haline getirilmeyip bu işe II. (VIII.) yüzyıldan itibaren başlanması, çeşitli konularda hadis uydurulmasına veya pek çok İsrâiliyat'ın İslâmî kaynaklara girmesine fırsat vermiş ve bu yolla bazı hurafelerin İslâm'a sokulması mümkün olmuştur.

Belli başlı hurafeleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 1. Ulûhiyyetle İlgili Hurafeler. Allah'ın herhangi bir maddî varlık şekline bürünmesi, yaratıklarından birinin bedenine girmesi (hulûl, tecessüd), yaratıklarla birleşmesi (ittihad ve vahdet-i vücûdun bazı yorumları) veya onlara benzetilmesi (teşbih) ulûhiyyetle ilgili bâtil inançlardır. Hıristiyanların ve yahudilerin, Allah'ın imamlara hulûl ettiğini kabul eden aşırı Şiî gruplarla (Gâliyye) bazı müfrit sūfîlerin bâtil inançları bu tür hurafenin belli başlı örneklerini oluşturur. Ulûhiyyete ait sıfat veya fiillerden birini yaratıklara nisbet etmek de bâtil inanç sayılır. Bazı tasavvuf mensuplarının vefî nazarıyla baktıkları şeyhlerine dilediklerini öldürme veya diriltme gücünü nisbet etmeleri ve kâinatın yönetiminde söz sahibi olabileceklerini iddia etmeleri de bu konu içinde mütalaa edilmiştir (Ahmed Subhî Mansûr, s. 198-199, 234).

2. Gayb Bilgisi. Kur'ân-ı Kerim'de duyu, haber ve akıl yoluyla bilinemeyip gayb âleminde kalan hususları Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği açıkça belirtilir (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ğyb" md.). Bununla birlikte birçok tasavvuf mensubu, seçkin tasavvuf ehlinin kerâmet yoluyla gayba vâkıf olduğuna inanır. Ayrıca yıldızlardan ahkâm çıkarma, kahve, ok, bakla, iskambil kâğıdı, suya bakma ve kitap açma (Kur'an veya başka kitaplar) gibi yöntemlere başvurularak yapılan falcılık, İslâm öncesi döneme ait bâtil inançlar olup bazı İslâmî zümreler tarafından da benimsenmiştir (M. Reşîd Rızâ, VI, 150).

3. Uğur veya Uğursuzluk. Bazı hayvanları görenimin veya seslerini duymanın, belirli günlerde ve zamanlarda iş yapmanın, mavi boncuk vb. şeyleri takmanın ve bazı rakamların uğursuz yahut uğurlu olduğuna inanmak İslâmî temeli bulunmayan inançlardandır. Aynı bâtil inançlar çerçevesinde evden çıkarken kedi veya köpek görmek, baykuş sesini ve köpek ulumasını duymak, elden ele sabun veya makas vermek, salı günü iş yapmak veya yolculuğa çıkmak, cuma günü çalışmak, iki bayram arasında nikâh kıymak, cumartesi günü yorgan kaplamak, insan üzerinde iken elbisenin söküğünü dikmek uğursuz sayılmış; buna karşılık at nalı, kurt dişi, leylek kemiği, inek veya koç boynuzunu taşımak yahut evin dış kısmına asmak uğurlu kabul edilmiştir (M. Şemseddin, s. 296-297; İnan, s. 38).

4. Ölülerden Medet Ummak. Yaygın hurafelerden biri de ölülerin türbelerini ziyaret ederek onlardan yardım beklemektir. Dileklerin gerçekleşmesi için veya hastalıktan kurtulmak amacıyla din âlimlerine ve şeyhlere ait türbeleri ziyaret edip mum yakmak, bez bağlamak, taş yapıştırmak ve adak adamak suretiyle ölülerin ruhaniyetinden medet ummak bu konudaki belli başlı hurafeleri teşkil eder. Ağaçlara bez parçası bağlamak da buna benzer inançlardandır.

5. Cinlerle İlgili Hurafeler. Kur'an'da cinler âleminin varlığından haber verilmekle birlikte onların mahiyeti, faaliyetleri ve insanlarla ilişkileri konusunda ayrıntılı bilgi yer almamıştır. Buna rağmen halk arasında cinlerin özellikle kadınları etkilediği, insanları çarptığı ve ruh hastalıklarına sebebiyet verdiği inancı yaygındır. Cinlerin tasallutundan korunmak için cincilere başvurup muska yazdırmanın ve bunu taşımanın gerektiğini kabul et-

mek de bu inancın bir devamıdır. Bu taltakkinin Eski Mısır ve Roma inançlarına dayandığı bilinmektedir. Câhiliye devri Arapları arasında da bu tür inançların görüldüğü ve insanların bedenlerine giren kötü ruhları kovmak için gruplar halinde dans ettikleri rivayet edilir. M. Reşîd Rızâ bunun cinlere tapmaktan kalan bir inanç olduğunu belirtir (*Tefsîrü'l-menâr*, VIII, 369-371).

Din gerçeğine materyalist-pozitivist bir anlayışla yaklaşan bazı düşünür ve yazarlar dinin bilimsel verilere dayanmadığını, bu sebeple hurafelere kaynak oluşturduğunu ileri sürerler. Ancak ilâhî dinlerin ve özellikle tevhid inancını en önemli ilkesi olarak kabul eden İslâmiyet'in hurafelere zemin hazırlamak değil onlarla mücadele etmek için gönderildiği bilinen bir gerçektir. Bütün hurafe çeşitlerinde bazı varlıkların, nesnelere veya olguların olağan üstü güçlere, etkilere sahip olduğu inancı bulunmaktadır. Buna karşılık Allah'ın hem zâtı hem de ilim, irade, kudret gibi sıfatları ve fiilleri bakımından bir, benzersiz ve ortaksız olduğu inancını en kesin iman prensibi olarak ortaya koyan İslâmiyet'in şirk sayılması gereken bir tür hurafeciliği onaylaması veya buna zemin hazırlaması mümkün değildir.

Hurafeler sadece dinî meselelere has değildir; din dışı bazı konular, hatta bilim adına ileri sürülen kanıtlanmamış teoriler de bu statü içine girmektedir. Bu çeşit teoriler "modern hurafeler" olarak değerlendirilebilir. Evrim teorisi bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Zira evrim teorisine ilişkin tatmin edici kanıt bulunmadığını itiraf ettiği halde yine bu teorinin doğruluğuna inandığını söyleyen ve bunu savunan bilim adamları mevcuttur (Lings, s. 10-11).

Hurafelerin Kur'an ve Sünnet'e dayalı herhangi bir temelinin bulunmadığı, bu iki kaynağın her türlü hurafeyi reddettiği İslâmiyet'i bilen herkesin kabul ettiği bir husustur. Çeşitli âyetlerde gaybı yalnız Allah'ın bildiği vurgulanmakta, peygamberlerin bile sadece Allah'ın bildirmesi halinde gaybdan haber verebilecekleri ifade edilmektedir (Âl-i İmrân 3/179; el-Cin 72/26-27). Bundan dolayı falcılık yasaklanmıştır (el-Mâide 5/90). Hadislerde de arrâflık, falcılık ve kâhinlik yapmak, gaybdan haber almak için bunlara başvurmak, Allah'a eş koşup Hz. Peygamber'i ve onun getirdiği vahiyleri inkâr etmek anlamına geldiği bildirilmiştir (*Müşned*, II, 68, 408; Müslim, "Selâm", 122,

125). Ayrıca İslâm'da uğursuzluk telakkisinin bulunmadığı, uğursuzluğa inanmanın kişiyi şirke düşürebileceği haber verilmiş, kuşun ötmesinin ve uçmasının uğursuzluk sayılmayacağı belirtilerek ilginç görülen nesne ve olayların hayra yorumlanması tavsiye edilmiş (Buhârî, "Tıb", 19; Müslim, "Selâm", 102-109, "Mesâcid", 33), büyü yapmanın, büyüden ve hastalıktan korunmak için muska taşımanın tevhid inancını zedeleyeceği bildirilmiştir (*Müsned*, I, 381; Ebû Dâvûd, "Tıb", 17). Kişilerin inançlarını istismar eden kâhin ve falıcılarla onların günümüzdeki uzantıları olan medyum ve astrologların sözlerine itibar edilmemesi İslâmî açıdan bir zorunluluktur. Bu tür hurafeleri İslâm'a mal etmek için Hz. Peygamber'e nisbet edilerek aktarılan rivayetlerin tamamı İsrâiliyat'a dayanmaktadır. Resûl-i Ekrem hastalıklardan korunmayı ve bir rahatsızlığı tedavi etmek için tıbbî çarelere başvurmayı tavsiye etmiş, onun bu tür tavsiyeleri hadis mecmualarında "Kitâbü't-Tıb" başlığı altında toplanmıştır (Buhârî'de 76.; Ebû Dâvûd'da 27.; Tirmizî'de 26.; İbn Mâce'de 31. kitâb). Meşrû arzulara ulaşmak için muskalara ve tıslımlara değil normal çarelere başvurmak gerektiği Kur'an'ın tavsiyeleri arasında yer almaktadır; Kur'an-ı Kerim'de üzerinde önemle durulan "sünnetullah" kavramı bunun açık bir delilidir. Daha çok inanç boşluğundan kaynaklanan ve insanları Allah'tan başka varlık ve güçleri kutsallaştırmaya götüren hurafeler dinî hayatı zayıflattığı gibi ruh sağlığında da olumsuz yönde etkilemekte, ayrıca insanları bilimsel alanda geri kalmaya mahkûm etmektedir. Zira ilmî faaliyet varlıkları akıl ve bilimin yöntemleriyle incelemeye, hangi sonuçların hangi sebeplere bağlı olduğunu belirlemeye dayanır, hurafelere inananların ise böyle bir yöneliş içine girmeleri oldukça zordur.

Hurafeleri konu alan yaygın eserler arasında Ahmed b. Ali el-Bûnî'nin *Şemsü'l-ma'ârifî'l-kübrâ* (Kahire 1291) ve Süleyman el-Hüseynî'nin *Kenzü'l-havâs* (İstanbul 1322) adlı kitapları zikredilebilir. M. Şemseddin'in *Hurâfattan Hakikate* (İstanbul 1332), Kemalettin Erdil'in *Yaşayan Hurafeler* (Ankara 1991), İsmail Lütfi Çakan'ın *Hurafeler ve Batıl İnanışlar* (İstanbul 1981), Recep Aktaş'ın *Bâtıl İnanışlar* (Adana 1965) ve Mustafa Uysal'ın *Bid'at ve Hurafeler* (Konya 1969) adlı kitapları ise hurafelerin tenkidi hakkında yazılan eserlerden bazılarıdır (ayrıca bk. CİN; FAL; İLM-i AHKÂM-ı NÜCÜM; REMİL; SİHİR).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "hıf" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "hıf" md.; *Tacü'l-arûs*, "hıf" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "gyb" md.; *Müsned*, I, 174, 180, 381; II, 68, 408, 429, 476; III, 477; V, 60; VI, 157; Buhârî, "Tıb", 19, "Büyü", 25, 113; Müslim, "Selâm", 102-109, 122, 125, "Mesâcid", 33; Tirmizî, "Siyer", 46; Ebû Dâvûd, "Tıb", 17, 19, 21, 24; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsa't* (nşr. Mahmûd et-Tahhân), Riyad 1415/1995, VII, 40-41; İbnü'l-Cevzî, *Telbîsü İblîs*, Kahire, ts. (İdâretü't-Tibâatü'l-müniriyye), s. 123-126, 150-387; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), I, 462-465; Heşemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, IV, 315; Mahmûd Şükri el-Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb*, II, 325-365; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, II, 352-353; Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, V, 154, 159; VI, 149-150, 331-332; VIII, 368-371; IX, 340, 389-390; M. Şemseddin [Günaltay], *Hurâfattan Hakikate*, İstanbul 1332, tür.yer.; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 162, 717-718, 822; Abdülkadir İnan, *Hurafeler ve Menşeleri*, Ankara 1962, tür.yer.; Abdülmuhsin Sâlih, *el-İnsânü'l-hâirü beyne'l-ilm ve'l-hurâfe*, Küveyt 1979, s. 76-85, 185, 261; İsmail Lütfi Çakan, *Hurafeler ve Batıl İnanışlar*, İstanbul 1981, s. 14-44; Ahmed Subhî Mansûr, *es-Seyyid el-Bede'ü beyne'l-haқиka ve'l-hurâfe*, Kahire 1983, s. 198-199, 234-265; İbrahim Bedrân – Selvâ el-Hammâs, *Dirâsât fi'l-aқliyyeti'l-'Arabiyyeti'l-hurâfe*, Beyrut 1988, tür.yer.; Martin Lings, *Antik İnanışlar Modern Hurafeler* (trc. Nabi Avcı – Ufuk Uyan), İstanbul 1991, s. 10-11; Kemalettin Erdil, *Yaşayan Hurafeler*, Ankara 1991, s. 19-20, 30-31, 42-43; Ahmet Saim Kılavuz, "Cin", *DİA*, VIII, 9.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

HUREYBÎ

(الخربى)

Ebû Abdîrrahmân Abdullâh b. Dâvûd b. Âmir el-Hureybî eş-Şa'бі (ö. 213/828)

Hadis âlimi.

126 (744) yılında Küfe'de doğdu. Basra'nın Hureybe mahallesinde yaşadığı için Hureybî olarak tanınmış, aslen Benî Hemdân'dan olması sebebiyle Hemdânî nisbesiyle de anılmıştır. Küfe'yi terkeditip Basra'ya yerleşmesi konusunda iki ayrı gerekçeden söz edilmektedir. Bunlardan biri, bizzat kendisinin belirttiğine göre Basra'da Abdullah b. Avn ile buluşma arzudur. Ancak Hureybî yola çıkıp Küfe yakınlarındaki Kanâtıru Benî Dârâ'ya ulaştığında İbn Avn'ın ölüm haberini almıştır. İbn Asâkir'in naklettiği rivayete göre ise Küfe'de aynı mescidde çalışmalarını sürdürdükleri, Zeydiyye'nin kollarından Sâlihiyye'nin kurucusu Hasan b. Sâlih b. Hay ile bu mescidin yıkılan minaresinin onarımı konusunda aralarında çıkan ihtilâf üzerine Basra'ya gidip Hureybe'de yerleşmiştir. Yine İbn Asâkir'in belirttiğine göre bir ara Dimaşk'ta da bulunan Hureybî Hişâm b. Urve, A'meş, Evzâî, İbn Cüreyc ve Süfyân es-Sevrî gibi âlimlerden

hadis öğrendi; Ebû Amr b. Alâ'dan kıraat rivayet etti. Kendisinden de Süfyân b. Uyeyne, Fellâs, Ali b. Medîni, Müsedded b. Müserhed, Zühfî, Nasr b. Ali hadis, Müslim b. İsâ el-Ahmer kıraat rivayet ettiler. Zehebî, ölümünden birkaç yıl önce talebelerinde gerekli ihlâsı görmediği için hadis rivayetini bıraktığını kaydeder. Bundan dolayı Buhârî kendisine ulaştığı halde ondan hadis alamamış, *el-Câmi'u's-şâhih*'inde yer verdiği hadislerini talebeleri olan Müsedded, Fellâs ve Nasr b. Ali'den rivayet etmiştir. Müslim dışında diğer *Kütüb-i Sitte* müellifleri de eserlerinde onun rivayetlerine yer vermişlerdir. İbn Mâkûlâ'nın belirttiğine göre kendisinden kolaylıkla hadis öğrenilemeyen Hureybî'nin bu konuda başvuranları zaman zaman reddettiğine ve bu yüzden kınandığına dair bazı rivayetler kaynaklarda yer almaktadır.

İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî, Nesâî ve Dârekutnî Hureybî'nin sika olduğunu belirtmişlerdir; Dârimî de onu Ebû Âsım en-Nebîl ile karşılaştırarak, "Her ikisi de sikadır, ancak Hureybî daha üstündür" demiştir. Ebû Hâtim ise ondan "sadûk" diye söz ederek re'yanlayışına meyli bulunduğuna dikkat çekmiştir.

Hureybî Kur'an'ın mahlûk olmadığı görüşündedir. Hureybî'ye göre kişinin çocuğuna verebileceği en güzel şey onu hadis öğrenmeye teşvik etmesidir. Kişi dindarlığını sözle değil amelle ve eserleriyle ortaya koymalıdır. Fakihin ilmi arttıkça ic-tihadını değiştirmesinin tabii olduğunu düşünen Hureybî, tevekkül "Allah'a karşı güzel düşüncelerle dolu olmak" şeklinde yorumlamış, amelin imandan cüz olduğunu, bu konuda Abdullah b. Mes'ûd, Huzeyme b. Yemân ve İbrâhim en-Nehâî'nin yolundan gittiğini belirttikten imanını artıp ekşilebileceğini ileri sürmüştür.

Hureybî 213 Şâbanının ortalarında (Ekim 828 sonları) Hureybe'de vefat etti. İbn Hibbân ise vefat tarihini 211 (826) olarak kaydetmiş, 213'te öldüğünü ileri sürenlerin bulunduğu da işaret etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 295; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 303-304; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 82; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 520; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 47; İbn Hibbân, *es-Şikâat*, VII, 60; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, III, 285-286; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XXVIII, 19-34; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), X, 256; Miz-zî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 458-467; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, IX, 346-352; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 211-220*, s. 205-209; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 337-338; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 418; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, V, 199-200.

TAYYAR ALTIKULAÇ